

Dansk sikkerhetspolitikk og forslagene om Norden som kjernevåpenfri sone. København: Det sikkerhets- og nedrustningspolitiske Udvalg i kommission hos Forlaget Europa, 1982, 202 s., 60,00 kr.

1. januar 1981 opprettet den danske regjering et sikkerhets- og nedrustningspolitisk utvalg. Got og vell ett år senere - 14. april 1982 - avleverte utvalget sin første utredning: Dansk sikkerhetspolitikk og forslagene om Norden som kjernevåpenfri sone. Og la det med en gang være sagt: dette er en grundig, og ikke minst lettlest historisk og aktuell drøftelse av et brennbart politisk og militært anliggende; journalistisk dyktighet er her vellykket parret med seriøs problembehandling. Dessuten: fokus i analysen er vell så mye på Norden som på Danmark og på norsk og dansk NATO-medlemskap som på dansk alene. Slik sett fortjener utredningen en nordisk leserkrets av såvel motstandere som tilhengere av tanken om en atomvåpenfri sone i Norden.

Når dette er sagt er det likevel slik, at denne utredningen, i likhet med de fleste andre, ikke er uten mangler og lyte. En iøynefallende svakhet er at det ikke er et entydig samsvar mellom de konklusjoner som logisk følger av analysens forutsetninger og resonnementer og de som eksplisitt trekkes; analysen munner utvivlsomt ut i en avvisning av ideen om Norden som en atomvåpenfri sone, mens konklusjonene er så omtrentlig og unnvikende formulert at man blir usikker på om dette egentlig er konklusjonen. Ønsket om å holde en lav standpunkt-profil er gjennomgående; selv på nest siste side hvor man venter å finne enkelte resultater heter det prøvende:

»Hvorvidt en eventuel nordisk kjernevåpenfri sone eller mindre vidtgående skridt i samme retning ville bidrage til at øge eller til at mindske den internasjonale spænding, er blandt andet bestemt af, hvordan den indvirker på den militære situation, og især af den måde, hvorpå dens militære betydning opfattes i de berørte lande. Opfattes den (på den ene, den anden eller begge sider) som en væsentlig svækkelse af den vestlige forsvarsevne og -vilje eller skaber den en usikkerhed om forsvarsevnen på NATO's nordlige flanke, der kan åbne de nordiske lande for østlig pression, vil den kun bidrage til usikkerhed og spænding i Europa. Opfattes den i stedet som en stabiliserende faktor, der lægger en dæmper på kjernevåbenudviklingen i hele den nordlige del af Europa, inklusive den pågældende del af Sovjetunionen, uden at skabe militære asymmetrier, der kan berettige bekymring på den ene eller den anden side, vil den bidrage til afspændingen i Nordeuropa.«

Efter 174 siders analyse burde disse spørsmålene besvares, ikke stilles. Vagheten forsterkes ytterligere ved det faktum at de fleste politisk brennbare avsnitt er formulert i hypotetisk konjunktiv. Her drives kravet til »politisk balanse« så langt at det skaper ubalanse i forholdet mellom premisser og konklusjoner. »Uviljen« mot å trekke de konklusjoner som naturlig følger av sammenhengen overvinnest først i rapportens resyme hvor det heter at: »Det gjennomførte arbeide viser at de nordiske landes eventuelle bidrag til en nedtrapning av kjernevåbenenes rolle i Europa næppe ligger i en rent regional løsning ved etableringen av en kjernevåpen-

Dansk sikkerhetspolitikk og forslagene om Norden som kjernevåpenfri sone. København: Det sikkerhets- og nedrustningspolitiske Udvalg i kommission hos Forlaget Europa, 1982, 202 s., 60,00 kr.

1. januar 1981 opprettet den danske regjering et sikkerhets- og nedrustningspolitisk utvalg. Got og vell ett år senere - 14. april 1982 - avleverte utvalget sin første utredning: Dansk sikkerhetspolitikk og forslagene om Norden som kjernevåpenfri sone. Og la det med en gang være sagt: dette er en grundig, og ikke minst lettlest historisk og aktuell drøftelse av et brennbart politisk og militært anliggende; journalistisk dyktighet er her vellykket parret med seriøs problembehandling. Dessuten: fokus i analysen er vell så mye på Norden som på Danmark og på norsk og dansk NATO-medlemskap som på dansk alene. Slik sett fortjener utredningen en nordisk leserkrets av såvel motstandere som tilhengere av tanken om en atomvåpenfri sone i Norden.

Når dette er sagt er det likevel slik, at denne utredningen, i likhet med de fleste andre, ikke er uten mangler og lyte. En iøynefallende svakhet er at det ikke er et entydig samsvar mellom de konklusjoner som logisk følger av analysens forutsetninger og resonnementer og de som eksplisitt trekkes; analysen munner utvivlsomt ut i en avvisning av ideen om Norden som en atomvåpenfri sone, mens konklusjonene er så omtrentlig og unnvikende formulert at man blir usikker på om dette egentlig er konklusjonen. Ønsket om å holde en lav standpunkt-profil er gjennomgående; selv på nest siste side hvor man venter å finne enkelte resultater heter det prøvende:

»Hvorvidt en eventuel nordisk kjernevåpenfri sone eller mindre vidtgående skridt i samme retning ville bidrage til at øge eller til at mindske den internasjonale spænding, er blandt andet bestemt af, hvordan den indvirker på den militære situation, og især af den måde, hvorpå dens militære betydning opfattes i de berørte lande. Opfattes den (på den ene, den anden eller begge sider) som en væsentlig svækkelse af den vestlige forsvarsevne og -vilje eller skaber den en usikkerhed om forsvarsevnen på NATO's nordlige flanke, der kan åbne de nordiske lande for østlig pression, vil den kun bidrage til usikkerhed og spænding i Europa. Opfattes den i stedet som en stabiliserende faktor, der lægger en dæmper på kjernevåbenudviklingen i hele den nordlige del af Europa, inklusive den pågældende del af Sovjetunionen, uden at skabe militære asymmetrier, der kan berettige bekymring på den ene eller den anden side, vil den bidrage til afspændingen i Nordeuropa.«

Efter 174 siders analyse burde disse spørsmålene besvares, ikke stilles. Vagheten forsterkes ytterligere ved det faktum at de fleste politisk brennbare avsnitt er formulert i hypotetisk konjunktiv. Her drives kravet til »politisk balanse« så langt at det skaper ubalanse i forholdet mellom premisser og konklusjoner. »Uviljen« mot å trekke de konklusjoner som naturlig følger av sammenhengen overvinnest først i rapportens resyme hvor det heter at: »Det gjennomførte arbeide viser at de nordiske landes eventuelle bidrag til en nedtrapning av kjernevåbenenes rolle i Europa næppe ligger i en rent regional løsning ved etableringen av en kjernevåpen-

fri zone i Norden.« Avvisningen av soneideen er ikke utelukkende basert på tvil om tiltaket vil kunne bidra konstruktivt til en nedtoning av atomvåpnenes betydning i Europa; sentralt i boken står også argumentet om at sonen, som vil omfatte Danmark og Norge, er uforenlig med NATO-strategien: fleksibelt svar. Dette sies ikke klart; la oss derfor se noe nærmere på enkelte av de premisser som rapporten tar opp og trekke de konklusjoner som naturlig følger av disse og som vi antar er rapportens egne.

I 50-årene baserte NATO seg på doktrinen om massiv gjengjeldelse. Den gikk ut på at enhver militær aggresjon - liten som stor, konvensjonell som kjernefysisk - ville bli møtt med massiv atombombing. I praksis ga dette NATO to reaksjonsmuligheter, enten automatisk atomkrig eller ettergivelse. Disse ekstremene reduserte doktrinen troverdighet som bare kunne bibeholdes ved at man ga seg selv flere svar-muligheter. Kennedy-administrasjonen tok konsekvensen av dette og lanserte doktrinen om fleksibelt svar som ble adoptert av NATO i 1967. Formålet med denne strategien er, om avskrekkingen mislykkes, å kunne møte militær aggresjon på et hvilket som helst nivå - det konvensjonelle, taktiske og strategiske, begrenset og altomfattende. Uansett hva fienden foretar seg skal det finnes et svar som er tilpasset aggresjonens intensitet og omfang. Det innebærer at NATO må ha et bredt spekter av militære styrker utrustet med en passende kombinasjon av konvensjonelle våpen samt taktiske og strategiske kjernevåpen. Slik sett vil man bevare evnen til å trappe opp krigshandlingene under politisk kontroll hvis forsvaret i innledningsstadiet viser seg uegnet. Det sentrale ved denne doktrinen er at angriperen skal være overbevist om at alliansen både har vilje og evne til om nødvendig å bruke atomvåpen, men han skal samtidig være usikker på når, og hvor og under hvilke omstendigheter dette vil kunne skje. I prinsippet vil således enhver innskrenkning i handlingsalternativene representere et strategisk problem for NATO.

Ingen av de nordiske land har atomvåpen; alle har underskrevet Prøvestansavtalen av 1963 og Ikke-sprengningsavtalen av 1968 og derved forpliktet seg til ikke å besitte eller produsere atomvåpen. Finland er dessuten pålagt atomvåpenfrihet i Paris-avtalen av 1947, mens Danmark og Norge frivillig avstår fra å lagre atomvåpen på sin jord i fredstid. På denne bakgrunn hevdes det at skrittet fra den nåværende situasjon i Norden til absolutt kjernevåpenfrihet, er lite. Sett med NATO-øyne er det imidlertid ikke skrittets lengde men dets konsekvens som er avgjørende. I lys av doktrinen om fleksibelt svar er et slikt skritt grenseoverskridende i den forstand at det ville umuliggjøre bruk av atomvåpen fra nordisk område i krigstid om det skulle vise seg nødvendig. Danmarks og Norges nåværende politikk angår stasjonering i fredstid, ikke bruk i krigstid. Som medlemmer av NATO innegår de to landene i likhet med de øvrige medlemsland i NATOs atomstrategi og de deltar dessuten i forhandlingene og beslutningene om atomstrategien i NATOs atomplanleggingsgruppe, NPG. Full atomvåpenfrihet i Norden ville ekskludere NATOs muligheter til absolutt fleksibilitet i sin våpenanvendelse fra deler av NATOs ansvarsområde. Derved påføres NATO begrensninger som ikke gjelder i Øst.

På denne bakgrunn har flere av Norges og Danmarks viktigste allierte tatt til motmæle mot selvstendige nordiske initiativ for å opprette en slik sone. Spesielt har reaksjonene fra Washington vært sterke. Bakgrunnen for dette kan muligens utledes av de fire betingelsene skiftende amerikanske regjeringer har lagt til grunn for å kunne godta atomvåpenfrie soner generelt i etterkrigstiden: sonen må ikke innvirke uheldig på eksisterende sikkerhetsarrangementer, forslag om opprettelse av soner må komme fra landene i området, sonen må omfatte alle stater i regionen som har betydning for dens atomvåpenfrihet og det må skapes rimelig sikkerhet for at sonen forblir atomvåpenfri.

På denne bakgrunn kan det fra amerikansk side anføres at en nordisk sone vil eliminere NATOs kjernevåpen-opsjon - det fleksible svar vil bli stivere. Begrensninger i fleksibiliteten er imidlertid problematisk fordi kjernevåpenen skal kompensere for NATOs konvensjonelle underlegenhet i Europa. Videre kan det anføres at de sovjetiske grenseområdene ikke omfattes av sonen og at Sovjetunionen kan ha et kjernefysisk »smutthull« i Norden ved den finsk/sovjetiske vennskaps- og bistandsavtalen av 1948 som teoretisk kan påberopes som hjemmel til å plassere sovjetiske atomstyrker på finsk jord i en krigssituasjon. Tre av de fire amerikanske betingelsene er således ikke oppfylte i Norden.

Disse og tilsvarende innvendinger må selvsagt underlegges kritisk analyse. Det gjøres da også i utredningen. Blant annet påpekes det at en kjernevåpen-angrep på Danmark og Norge kan besvares med atomvåpen plassert utenfor Norden - fra havet, Vesteuropa eller USA. Denne muligheten er så avgjort tilstede. Men den vil bare kunne virkeliggjøres gjennom en beslutning som de to land vil ha liten innflytelse over. Dessuten fremheves det at absolutt kjernevåpenfrihet i Norden vil være et så alvorlig brudd med den nåværende atomstrategien i NATO at det kunne reises tvil om de to lands deltagelse i det militære samarbeidet ville opphøre. Dernest: ved å gå så langt i begrensningene av egne handlingsmuligheter at man på forhånd avstår fra å anvende atomvåpen i sitt forsvar løper man en risiko for at motparten føler seg fristet til å gjennomføre et angrep nettopp mot denne regionen. Dette fordi den umiddelbare avskrekkingen reduseres og fordi Danmark og Norge ikke automatisk kan påregne NATOs solidaritet hvis de ensidig går mot NATOs råd i et så vitalt spørsmål. I en slik situasjon kan NATOs solidaritetsparole: en mot alle, alle mot en, lett bli til: alle mot to. Og like viktig: om NATO-solidariteten likevel forble inntakt, så kunne et angrep fra Øst komme som et resultat at man der antok at den var brutt sammen. Det er vanligvis ikke den objektive virkelighet som styrer beslutninger i internasjonal politikk, men persepsjoner, de være seg gale eller riktige, perspektivrike eller snevre.

Flere av de momentene som her er nevnt er diskutabile. Formålet med å liste dem opp er således ikke i første rekke å underskrive sanhetsgehalten, men å vise at de i rapporten leder til en avvisning av tanken om en atomvåpenfri sone i Norden. Når denne konklusjonen ikke kommer klart frem i rapporten, henger det sammen med at de enkelte argumentene er spredt jevnt utover i teksten slik at de mellomliggende sidene bidrar til å vanne ut den sammenhengen de hører hjemme i. Når man heller ikke får forfatterens hjelp til å samle trådene i avslutningskapitlet blir de inntrykkene man sitter igjen med vage.

Det synes å være minst tre årsaker til at denne utredningen, som i mange